Archive of SID

فصلنامه بین المللی قانون یار
License Number: ۷۸۸٦٤ Article Cod: ۲۰۱۹S۳D۱۲SH۲٦M ISSN-P: ۲٥۳۸-۳۷۰۱

حل و فصل اختلافات تجاری بر مبنای رویه داوری سازمان جهانی تجارت WTO

(تاریخ دریافت ۱۳۹۸/۰۵/۲۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۸/۰۹/۱۵)

کامل حمید
«کارشناس ارشد حقوق خصوصی»

چکیده

از اصول بنیادی سازمان جهانی تجارت، حل و فصل اختلافات از طریق مشاوره و تبادل نظر، به جای رسیدگی‌های ترافعی و قضایی است. موضوع اختلافات بین اعضای سازمان، معمولاً ناشی از تخلف از ترتیبات حل و فصل یا کاهش تعرفه‌ها است. نظام حل و فصل اختلاف در سازمان، مشتمل بر چهار مرحله است: در مرحله اول، در صورت بروز اختلاف بین اعضای سازمان، کشور مربوط درخواست مشورت می‌کند و سایر کشورهای عضو، باید ظرف ده روز وارد شور شوند و ظرف سی روز در خصوص موضوع اظهار نظر نمایند. در مرحله دوم، کشور متقاضی، می‌تواند درخواست کند که هیأت رسیدگی تشکیل شود. در مرحله سوم، چنانچه گزارش هیأت مورد اعتراض باشد، می‌توان از آن استیناف خواست که به رکن تجدیدنظر ارجاع می‌شود. رکن استیناف، بیشتر به جنبه‌های حقوقی موضوع می‌پردازد و باید ظرف نود روز، نظر خود را بدهد تا در رکن حل اختلاف مطرح شود. در صورت عدم اجرای تصمیم رکن تجدیدنظر، شورای عمومی، می‌تواند ضمانت‌های اجراهایی را به صورت مجازات، علیه آن وضع و اِعمال کند مانند: محرومیت بعضی از ترتیبات داخل گات، تعلیق امتیازات تعرفه‌ای یا سایر تعهّدات عضو زیان دیده یا اجازه اقدامات تلافی آمیز علیه کشور خاطی که این روند در واقع مرحله چهارم نظام حل و فصل اختلاف در گات به‌شمار می‌رود. در مقاله پیش رو، به دنبال پاسخ به این پرسش خواهیم بود که رویه سازمان مذکور در جهت حل و فصل اختلافات تجاری میان اعضاء به چه نحو خواهد بود؟

واژگان کلیدی: سازمان جهانی تجارت، اختلافات تجاری، داوری، شورای عمومی.

www.SID.ir

Archive of SID

بخش اول: کلیات

در حال حاضر، سازمان‌های بین‌المللی اقتصادی و به ویژه سه سازمان جهانی و مهم صندوق بین‌المللی پول (IMF)، بانک جهانی (WB) و سازمان تجارت جهانی [1](WTO) نقش مهم و قابل توجهی را در پیشبرد و فرآیند جهانی شدن اقتصاد برعهده گرفته‌اند. این سه سازمان با توصیه‌هایی که بسیار الزام‌آور هستند، اقتصادهای ملی را به سمت اقتصاد جهانی و حضور در آن هدایت می‌نمایند. بطوری که نظم نوین آتی اقتصاد جهانی در چارچوب اهداف و مأموریت‌های موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت گات و سازمان تجارت جهانی قابل تبیین خواهد بود.[2] به همین مناسبت، باید گفت که یکی از سازمان هایی که امروزه نقش مهمی در تسهیل معاملات و مراودات تجاری را در سطح کلان (بین المللی) به عهده گرفته است، «سازمان جهانی تجارت» می باشد. «سازمان جهانی تجارت»، نهادی بین المللی است که با قواعد تجاری بین المللی سر وکار دارد. هدفِ غایی این سازمان عبارتست از تسهیل تجارت بین کشورها از طریق ایجاد شرایط منصفانه و عادلانه برای رقابت تجاری و همچنین، ایجادِ سازوکارهای حل اختلاف میان اعضاء می باشد. در راستای این اهداف، سازمان جهانی تجارت، کشورها را به مذاکره برای کاهش تعرفه ها و رفع سایر موانع تجارت ترغیب کرده و از آنها می‌خواهد قواعد مشترکی را در مورد تجارت کالاها و خدمات اجراء کنند. یکی از این مزایا، حل و فصل اختلافات تجاری میان اعضاء به وسیله «نهاد داوری» خواهد بود که توسط

---

[1]- «سازمان جهانی تجارت» (World Trade Organization)، یک سازمان بین‌المللی است که قوانین جهانی تجارت را تنظیم و اختلافات بین اعضاء را حل و فصل می‌کند. اعضای سازمان تجارت جهانی کشورهایی هستند که موافقت‌نامه‌های (حدود ۳۰ موافقت‌نامه) این سازمان را امضاء کرده‌اند. مقر سازمان تجارت جهانی در ژنو، سویس قرار دارد. تا سال ۲۰۱۶، ۱۶۴ کشور عضو این سازمان شده‌اند، افغانستان در حال حاضر جدیدترین عضو این سازمان محسوب می‌شود. بنگرید به:

https://fa.wikipedia.org/wiki/سازمان_تجارت_جهانی-

[2]- دستگیر رضایی، تارنمای خراسان زمین، مقاله ای با عنوانِ: «افغانستان و سازمان تجارت جهانی (WTO)»، به آدرس فضای مجازی ذیل:

- https://www.khorasanzameen.net/php/read.php?id=3042

www.SID.ir

Archive of SID

خودهِ سازمان (شورای عمومی) انجام خواهد گرفت. قابل ذکر می باشد که در مقابل، اعضای سازمان مذکور، نیز مؤظفند قوانین، مقررات و رویه های ملی خود را کاملاً با مفاد این موافقنامه ها هماهنگ سازند. هماهنگ شدن قواعد و مقررات کلیه کشورها دربارهٔ تجارت کالا و خدمات باعث تسهیل تجارت می گردد. همچنین باعث می‌شود که مقررات ملی، موانعی غیرضروری برای تجارت به وجود نیاورده و صادرات و واردات هیچ کشوری به وسیله ایجاد تعرفه‌های بالاتر و یا سایر موانع فرا راه تجارت دچار وقفه نگردد. هر چند پیوستن به سازمان جهانی تجارت ممکن است برای کشورها ضروری نباشد، ولی مزایا و فواید نظام چند جانبه تجاری که در سازمان جهانی تجارت و موافقت نامه های آن تبلور یافته است، فقط به اعضای این سازمان تعلق می گیرد.در خصوصِ موضوع مورد بحث در مقاله حاضر، تاکنون هیچ مطلب یا نوشته حقوقی نگاشته نشده است لیکن در ارتباط با سازمان جهانی تجارت (از حیثِ تأثیر و تأثر بر مسأله ای خاص، الحاق به این سازمان و یا موارد دیگر، بجز حل و فصل اختلافات) منبع جامع –اعم از کتاب، مقاله یا پژوهش دانشگاهی – نگاشته نشده است.

بخش دوم: سازمان تجارت جهانی (از موافقت نامه گات تا ایجاد سازمان منسجم)

پس از عدم موفقیت در تشکیل سازمان تجارت بین‌المللی (ITO) در سال ۱۹۴۷ و سازمان همکاری‌های تجاری (OTC) در سال ۱۹۵۵، دیدگاه‌هایی مبنی بر تأسیس سازمان جهانی تجارت مجدداً با شروع مذاکرات دور اروگوئه در سال ۱۹۸۶ مطرح شد. تا اینکه در سال ۱۹۹۱، پیشنهاد تشکیل نهادی به نام سازمان تجارت چندجانبه جهانی (WTO) از سوی کشورهای کانادا، اتحادیه اروپا و مکزیک به دور اروگوئه ارائه شد که با مخالفت شدید کشور آمریکا مواجه گردید، امّا به دلیل پافشاری سایر اعضای گات، در روزهای پایانی مذاکرات دور اروگوئه، تأسیس سازمان جهانی تجارت مورد توافق اکثریت اعضاء قرار گرفت و نهایتاً کشور آمریکا نیز رسماً تشکیل این نهاد را پذیرفت و مقرر شد که از اول ژانویه ۱۹۹۵ سازمان تجارت جهانی کار خود را آغاز کند و مدت ۲ سال نیز برای کشورهای عضو گات که سند نهایی دور اروگوئه را امضاء کرده بودند، در نظر گرفته شد تا شرایط الحاق خود به سازمان جهانی تجارت را فراهم آورند. بر این اساس، در این مبحث، به بررسی ابعاد حقوقی

www.SID.ir

Archive of SID

سازمان جهانی تجارت – از شکل گیری تا عملکرد «اصول و اهداف» - خواهیم پرداخت. در این بخش، نحوه شکل گیری گات – که در حقیقیت، سنگ بنای تشکیل سازمان جهانی تجارت بوده است – را مورد بحث و بررسی قرار خواهیم داد.

بند اول: کنفرانس هاوانا و شکل گیری گات

اقتصاد جهانی به عنوان «ساز و کار تجارت جهانی»[1] یا حذف تعرفه های ترجیحی مشاهده می شود معلول دوران رکود اقتصادی و کاهش مبادلات بین المللی دولت های بزرگ از سال ۱۹۳۰ به بعد و پس از جنگ جهانی دوم است. این گزارش نگاهی اجمالی دارد به مفاد گات که زمینه شکل گیری سازمان تجارت جهانی بوده است. البته با توجه به کارکردهای این سازمان مخالفت ها و حمایت هایی را در جامعه جهانی وجود داشت،[2] به کارگیری تدابیری همچون حمایت از صنایع داخلی از طریق وضع تعرفه های گمرکی سنگین، جلوگیری از ورود برخی کالاهای خاص و غیره در حدود سال های بعد از ۱۹۳۰ که مواجه با دوران رکود اقتصادی و کاهش مبادلات بین المللی دولت های بزرگ بود، نتوانست مشکلات نظام تجارت بین المللی بعد از جنگ جهانی اول را برطرف کند.[3] پس از جنگ جهانی دوم، ایجاد سازمان های بین المللی، میان دول هم پیمان به منظور مقابله با وضعیت نابسامان اقتصادی و کاهش مشکلات مالی و تجاری، ضرورت پیدا کرد و منجر به تأسیس صندوق بین المللی پول و بانک جهانی ترمیم و توسعه شد.[4] در اکتبر ۱۹۴۶ شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل بر مبنای این توصیه، تصمیم به تشکیل یک کنفرانس بازرگانی بین المللی گرفت. این کنفرانس که از تاریخ ۱۹۴۷ تا مارس ۱۹۴۸ در هاوانا برگزار شد، منشوری را که به منشور هاوانا معروف شد، به منظور تشکیل یک سازمان بین المللی بازرگانی تنظیم کرد. در سال ۱۹۴۷ هم زمان با تهیه

---

[1]- The mechanism of the World Trade.

[2]- جهت کسب اطلاع بیشتر در این زمینه، رجوع کنید به: کمیجانی، اکبر؛ (۱۳۷۵)، «نگاهی اجمالی به شکل گیری سازمان تجارت جهانی و تحلیلی از جنبه اقتصادی و حقوقی ناشی از الحاق ایران به WTO»، مجله پژوهش ها و سیاست های اقتصادی، شماره ۶، صص ۵۰-۴۴.

[3]- http://vista.ir/article/۲۵۴۵۳۹/نگاهی-به-گات،-ریشه‌ها-و-کارکردها

[4]- Ibid.

www.SID.ir

Archive of SID

منشور هاوانا، نخستین کنفرانس درباره مسائل بازرگانی بین المللی در ژنو تشکیل شد و با مذاکره و هماهنگی با بخش بررسی و تدارکاتی سازمان ملل، اقدام به تدارک یک سلسله تدابیری برای تنظیم روابط بازرگانی بین المللی، وضع امتیازات تعرفه ای و تنظیم معاهدات چند جانبه کرد که به موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت[1] معروف شد. این موافقت نامه را در سال ۱۹۴۷، ۲۳ کشور امضاء کردند و از ژانویه سال ۱۹۴۸ میلادی، به اجراء گذاشته شد. از طرفی، سازمان بازرگانی بین المللی که باید منشور هاوانا را اجرا می کرد، به دلیل آن که مجوز کاهش واردات را به کشورهایی که تراز پرداخت هایشان دستخوش بحران شده بود، می داد و تحت الشعاع قرار گرفتن منافع ایالات متحده آمریکا، مورد انتقاد آن دولت قرار گرفت، از این رو، این سازمان دیگر تأسیس نشد و منشور هاوانا با وجود امضای ۵۳ کشور، در مراجع قانونی هیچ کشوری بجز لیبریا، مورد تصویب قرار نگرفت. شکست منشور هاوانا موجب توفیقی برای گات[2] شد.

بند دوم: اهداف و اصول گات

«گات» موافقت نامه چند جانبه ای بود که در چهار بخش و ۳۸ ماده بر مبنای آزاد سازی تجارت و رعایت اصل عدم تبعیض، کاهش تعرفه های گمرکی، عدم استفاده از محدودیت های مقداری و غیره استوار شده بود. در حقیقت، گات برای نیل به اهدافش بر تجارت جهانی بدون تبعیض، تبدیل موانع غیر تعرفه ای به تعرفه ای، انجام مذاکرات تجاری به منظور کاهش تعرفه ها و جلوگیری از آسیب رسانی به منافع تجاری دیگر اعضاء تکیه داشت.

بند سوم: تشکیلات و اعضای گات

از نظر تشکیلاتی، گات یکی از مؤسسات تخصصی وابسته به سازمان ملل بود؛ امّا از نظر حقوقی یک سازمان محسوب نمی‌شد. کشورهای عضو گات از طریق مذاکرات چندجانبه ادواری و در قالب یک مجموعه سازمان‌یافته، اقدام به اتخاذ تصمیمات و سیاست‌گذاری‌های تجاری می‌کردند که به‌عنوان طرف‌های متعاهد از آن‌ها نام برده می‌شد. فعالیت‌های عمده

[1]- General Agreement on Tariff and Trade (GATT).

[2]- GATT (General Agreement on Tariffs and Trade).

www.SID.ir

Archive of SID

طرف‌های متعاهد، مذاکرات تجاری و تعرفه‌ای بود که در آن، کشورها به یکدیگر امتیازاتی اعطاء کرده و یا محدودیت و ممنوعیتی را در خصوص عدم افزایش برخی انواع عوارض گمرکی در نظر می‌گرفتند. محور اصلی فعالیت‌های گات براساس تشکیل جلسات میان اعضاء و حصول توافق‌های دوجانبه و چندجانبه میان کشورها بوده است و بر اساس آن از ۱۹۴۷ به بعد، جلسات گات در مقاطع زمانی مختلف برگزار شد.[۱]

بخش سوم: ادوار (دور های) مذاکرات تجاری گات

از آغازِ جرقه های تشکیل گات تا تبدیل این نهاد به یک موافقت نامع معتبر بین المللی، مذاکرات متعددی میان اعضاء اولیه این موافقت نامه صورت گرفت؛ این مذاکرات در قالبِ دور (نشست) صورت گرفت. در این گفتار، این نشست ها به صورت اجمالی بررسی خواهند شد.

بند اول: مذاکرات ژنو ۱۹۴۷

نخستین دور مذاکرات تجاری با عنوان دور ژنو در سال ۱۹۴۷ در شهر ژنو برگزار و منجر به تأسیس گات شد.[۲]

بند دوم: مذاکرات آنسی (فرانسه) ۱۹۴۹

دور آنسی (فرانسه) در سال ۱۹۴۹ با هدف کاهش تعرفه ها برگزار شد.

بند سوم: مذاکرات تورکوای (انگلیس) ۵۱-۱۹۵۰

دور تورکوای (انگلیس) در سال ۱۹۵۱ با هدف کاهش تعرفه ها برگزار شد.

بند چهارم مذاکرات ژنو ۱۹۵۶

دور ژنو در سال ۱۹۵۶ با هدف کاهش تعرفه ها برگزار شد.

۱- http://tebyan-zn.ir/News-Article/Economic/تجارت - بین - الملل سازمان - تجارت-جهانیگات/۳۰/۱۲/۲۰۱۳ /html۱۵۳۸۲۷.

۲- https://fa.wikipedia.org/wiki/موافقت‌نامه_عمومی_تعرفه_و_تجارت

www.SID.ir

Archive of SID

بند پنجم: مذاکرات دیلن در ژنو ۶۲-۱۹۶۰

دور دیلن در سال های ۱۹۶۲- ۱۹۶۰ با هدف کاهش تعرفه ها برگزار شد.

بند ششم: مذاکرات دور کندی در ژنو ۶۷-۱۹۶۴

دور کندی در سال های ۱۹۶۷- ۱۹۶۲ با هدف کاهش تعرفه ها و مروری بر پاره ای اصول برگزار شد.

بند هفتم: مذاکرات دور توکیو ۷۹-۱۹۷۳

دور توکیو با شرکت ۹۹ کشور در سال های ۱۹۷۹- ۱۹۷۳ با هدف کاهش کلی تعرفه ها.

بند هشتم: مذاکرات دور اروگوئه ۱۹۹۴-۱۹۸۶

دور اروگوئه از سال ۱۹۸۶ شروع و باید در سال ۱۹۹۰ خاتمه می یافت، امّا تا ۱۹۹۴ به درازا انجامید. مذاکرات دور اروگوئه که از لحاظِ موضوع ها در تاریخ گات بی سابقه است، ۱۵ محور مرتبط با تجارت را شامل می شود:[۱]

۱- تعرفه ها؛ ۲- موانع غیر تعرفه ای؛ ۳- محصولات دارای منشأ طبیعی؛ ۴- محصولات گرمسیری؛ ۵- منسوجات و پوشاک؛ ۶- محصولات کشاورزی؛ ۷- مقررات مربوط به اقدام های دامپینگ؛ ۸- شروط فرار؛ ۹- یارانه ها؛ ۱۰- حمایت از مالکیت فکری؛ ۱۱- سرمایه گذاری های مرتبط با تجارت؛ ۱۲- حل و فصل اختلاف های تجاری؛ ۱۳- تجارت خدمات؛ ۱۴- تجدید نظر در برخی از اصول و مقررات گات؛ ۱۵- عملکرد گات.

اگرچه مذاکرات دور اروگوئه به درازا انجامید و فراز و نشیب های زیادی را پشت سر گذاشت و بروز اختلاف تعرفه ها و توافق های زیادی را تجربه کرد، امّا در نهایت هنگامی که وزیران ۱۲۵ کشوری که در مراحل نهایی مذاکرات حضور داشتند در آوریل ۱۹۹۴ در کشور مراکش قرار داد نهایی این دور مذاکرات را امضاء و سازمان تجارت جهانی را تأسیس کردند

---

[۱]- http://www.seratnews.ir/fa/news/۱۰۱۶۰۷/نگاهی-بر-موافقت‌نامه-گات

- http://www.majmavaredat.com/view-3287.html

www.SID.ir

Archive of SID

و بزرگ ترین اصلاحات در نظام تجارت بین المللی از زمان جنگ جهانی دوم به بعد را نوید دادند.[1]

بخش چهارم: موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات)

از سال ۱۹۴۸ تا ۱۹۹۴، موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) قواعدی را برای بخش زیادی از تجارت جهانی وضع کرد و در طول این دوره رشد بازرگانی بین‌المللی از نرخ بالایی برخوردار بود. این سازمان بسیار خوب استقرار یافت امّا در طول ۴۷ سال یک سازمان و موافقت نامه موقتی بود.[2] نحوه فعالیت گات تاکنون انجام مذاکرات تجاری به منظور کاهش و الزام‌آور نمودن محدودیت تعرفه‌های گمرکی و دیگر موانع تجاری موجود بر سر راه مبادلات بین‌المللی بوده است به طوری که از سال ۱۹۴۷ تا به امروز نُه دور مذاکرات علاوه بر نشست‌های سالانه بین کشورهای عضو بعمل آمده است. باید خاطر نشان ساخت، گات حوزهٔ پوشش محدود و ماهیتی موقتی داشت امّا بی‌تردید در بهبود اطمینان بخشی به آزاد سازی بیشتر تجارت جهانی موفق بود. کاهش دائمی تعرفه‌ها به تنهایی به نرخ بالای رشد تجارت جهانی در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ (به طور میانگین ۸ درصد در سال) کمک کرد. نیروی محرکه آزادسازی تجاری اطمینانی بود تا رشد با ثبات تجارت، رشد تولید در عصر گات را سرعت بخشد. هجوم اعضای جدید طی دور اروگوئه اثبات کرد که سیستم تجارت چند جانبه یک نقطه اطمینان برای توسعه و ابزاری برای اصلاحات اقتصادی و تجاری است. دور توکیو اقدامی برای رفع پاره‌ای مشکلات بود لیکن نتایج محدودی داشت. موفقیت گات در کاهش تعرفه‌ها به چنین سطح پائینی با یک رکودهای اقتصادی در دهه ۷۰ و اوایل دههٔ ۱۹۸۰ همراه بود. این باعث شد تا دولت ها تدابیر دیگری را برای حمایت از بخشهایی که با افزایش رقابت خارجی مواجه بودند بیاندیشند. نرخ بالای بیکاری و بسته شدن مداوم کارخانه‌ها، دولت های اروپای غربی و آمریکای شمالی را بر آن داشت تا ترتیبات دو جانبه مشارکت در بازار را با رقبا در

---

[1]- http://www.tasmimweb.loxblog.com/post/8

[2]- http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/۸۳۷۴۹۵/اجلاس-نهایی-دور-اوروگوئه؛-مذاکرات-گات

www.SID.ir

Archive of SID

پیش گیرند و برای حفظ تجارت یارانه‌ها را دنبال کنند. در ابتدای دهۀ ۱۹۸۰ تجارت جهانی مهم تر و پیچیده‌تر از ۴۰ سال قبل شده بود. جهانی سازی اقتصاد در راه بود، تجارت خدمات که در مقررات گات وجود نداشت، مورد علاقۀ بسیاری از کشورها قرار گرفته بود و سرمایه‌گذاری بین‌المللی افزایش یافته بود. توسعه خدمات به مسائلی همچون افزایش تجارت جهانی کالاها وابسته شده بود. در سایر موارد نیز گات کمبودهایی داشت. علی رغم اینکه ساختار نهادی گات و سیستم حل اختلاف خود مایه نگرانی بودند. این مشکلات و سایر عوامل اعضای گات را به تلاشی جدید برای تقویت و توسعه سیستم چندجانبه فراخواند. این تلاش در دور اروگوئه با اعلامیه مراکش و تشکیل سازمان تجارت جهانی نتیجه داد.[۱]

بخش پنجم: رابطه موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت و سازمان تجارت جهانی

مذاکرات دور ارگوئه طولانی‌ترین و جامع‌ترین دور مذاکرات تا به امروز بوده است که هفت سال به طول انجامید و موافقت نامه مقدماتی آن در ۱۵ آوریل ۱۹۹۴ توسط اعضاء امضاء گردید. در انتهای دور اروگوئه ۱۲۳ کشور شرکت داشتند و تقریباً همه مسائل تجاری را در برمی‌گرفت. این دور بزرگترین مذاکره تجاری تا آن زمان بود و شاید بتوان گفت بزرگترین مذاکره در نوع خود در تاریخ است. دور اروگوئه در مواقعی به نظر می‌رسید که به شکست منجر می‌شود، امّا در پایان این دور، بزرگترین اصلاح سیستم تجارت جهانی بعد از جنگ جهانی دوم را به ارمغان آورد علیرغم پیشرفت های سخت دور اروگوئه مشاهده برخی نتایج دور از انتظار بود. آنان همچنین در مقررات حل و فصل اختلاف تجدید نظر کردند که برخی از این ضوابط بی‌درنگ اجرا شدند. آنان خواستار ارائه گزارشات منظم در مورد سیاست های تجاری اعضاء برای شفاف ساختن رژیم های تجاری در سطح دنیا شدند که بسیار مهم بود.[۲] بر همین مبنا، بذر اولیه دور اروگوئه در نوامبر ۱۹۸۲ در اجلاس وزرای اعضای گات در ژنو پاشیده شد. گرچه وزراء قصد داشتند که یک مذاکره جدید و مهم راه اندازند. امّا اجلاس بر

---

[۱]- همان.

[۲]- See: http://fararu.com/fa/news/۱۱۰۵۰۱/پیامدهای-مثبت-و-منفی-الحاق-ایران-به-wto

www.SID.ir

Archive of SID

سر موضوع کشاورزی متوقف گردید و این یک شکست برای گات ارزیابی شد. در حقیقت، برنامه کاری که وزراء در مورد آن توقف کردند، مبنای دستور جلسهٔ مذاکرات دور اروگوئه قرار گرفت.[1] با وجود این، اجماع برای قبول آغاز دور جدید توسط وزراء چهار سال به طول انجامید و در سپتامبر ۱۹۸۶ در «پونتا دل اِسته»[2] اروگوئه گرد هم آمدند. دستور جلسهٔ مذاکرات در واقع همهٔ موضوعات مهم در سیاست های تجاری بود. گفتگوها در پی این بود که سیستم تجاری را به حوزه‌های جدید خصوصاً تجارت خدمات و مالکیت معنوی توسعه دهد و تجارت در بخش های حساس کشاورزی و منسوجات را اصلاح کند. تمام ماده‌های اولیه گات برای بازنگری در دستور کار قرار گرفت این بزرگترین دستور مذاکرات تجاری بود که تا آن زمان مورد قبول قرار گرفته بود و وزراء برای تکمیل آن چهار سال مهلت در نظر گرفتند. دو سال بعد، در دسامبر ۱۹۸۸، وزراء برای ارزیابی نیمی از دور اروگوئه و بررسی پیشرفت کار دوباره در مونترال کانادا گرد هم آمدند. وزراء طی اجلاس مونترال در زمینه مجموعه نتایج اولیه توافق کردند که شامل برخی امتیازات در مورد دسترسی به بازار محصولات گرمسیری به منظور کمک به کشورهای در حال توسعه و ایجاد سیستم حل و فصل اختلافات کارا و نیز مکانیسم بررسی سیاست تجاری بود که برای اولین بار سیاست ها و رویه‌های تجاری اعضاء گات به صورت جامع و سیستماتیک بازنگری می‌شد.[3] باید خاطر نشان نمود که گات به عنوان کارگزاری بین‌المللی دیگر وجود ندارد و هم اکنون جای خود را به سازمان تجارت جهانی داده است؛ از آن زمان بتدریج تجارت در خدمات (حمل و نقل، مسافرت، بانکداری، بیمه، ارتباطات راه دور، مشاوره و غیر آن) اهمیت بیشتری می‌یافت و همین طور تجارت در ایده‌ها (اختراعات و طراحی و کالاها و خدمات موضوع آنها که مجموعاً دارایی فکری نامیده می‌شود.[4] موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت اصلاح شده در موافقت نامه‌های جدید سازمان

---

[1]- هاشم نژاد، بهزاد، (۱۳۹۴)، «آثار اقتصادی و حقوقی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی»، فصلنامه پژوهش های بازرگانی، سال هشتم، شماره ۲۵، ص ۴۳.

[49]- Puntadel Este.

[3]- See: https://fa.wikipedia.org/wiki/انتقادها_از_سازمان_تجارت_جهانی

[4]- همان.

www.SID.ir

Archive of SID

تجارت جهانی وارد گشته است. سازمان تجارت جهانی سه موافقت نامه گات به روز شده و موافقتنامه عمومی تجارت خدمات و موافقت نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت معنوی را در یک سازمان گرد هم می‌آورد. و یک مجموعه مقررات و یک سیستم واحد برای حل اختلافات در این سازمان وجود دارد. در حقیقت، سازمان تجارت جهانی به شکل کامل‌تری از درون گات بیرون آمد. همچنین، باید متذکّر گردید که گات موقت بود، موافقت نامه عمومی هرگز در پارلمان های اعضاء به تصویب نرسید و هیچ شرطی برای تاسیس یک سازمان را در بر نداشت. سازمان جهانی تجارت و موافقت نامه‌های آن دائمی هستند. سازمان جهانی تجارت به عنوان سازمان بین‌المللی مبنای قانونی مستحکم دارد. زیرا اعضاء موافقت نامه‌های سازمان جهانی تجارت را به تصویب پارلمان های خود رسانده و خود موافقت نامه‌ها بر نحوه عمل سازمان تجارت جهانی ناظر و حاکم هستند. سازمان تجارت جهانی دارای اعضاء است در حالی که گات دارای طرف های متعاهد بود و این ویژگی گات را به عنوان یک متن قانونی زیرسئوال می‌برد. گات با تجارت کالا در ارتباط بود در حالی که سازمان تجارت جهانی خدمات و دارائی های فکری را هم پوشش می‌دهد. سیستم حل اختلاف سازمان جهانی تجارت سریع‌تر و خودکارتر از سیستم قدیمی گات است و اجرای احکام آن نمی‌تواند متوقف شود.[1]

بخش ششم: تفاوت های موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) و سازمان تجارت جهانی

«گات»، در واقع مجموعه ای از قواعد و مقرراتی بود که هرگز از یک مبنای حقوقی به عنوان یک نهاد بین المللی برخوردار نبود و به طور موقت شکل گرفته بود در حالی که سازمان جهانی تجارت یک نهاد بین المللی با ساختار سازمانی دائمی است. این سازمان که از سال ۱۹۹۵ جایگزین گات شده است یک سازمان بین المللی است که علاوه بر موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت در چارچوب موافقت نامه های متعدد دیگری بر حقوق و تعهدات اعضاء نظارت می کند. تفاوت دیگر گات با سازمان جهانی تجارت در این است که مقررات

[1] – همان.

www.SID.ir

Archive of SID

گات تنها شامل تجارت کالاها بود در حالی که موافقت نامه سازمان جهانی تجارت علاوه بر تجارت کالاها، تجارت خدمات و جنبه های تجاری مرتبط با مالکیت معنوی را نیز در بر می-گیرد. یک تفاوت دیگر گات با سازمان جهانی تجارت در نظام حل و فصل اختلافات است.[۱] در سازمان جهانی تجارت مقررات تفصیلی‌تر و عملی‌تری در مورد بررسی و اجرای تصمیمات نظام حل و فصل اختلاف وجود دارد. نظام حل و فصل اختلافات این سازمان محدودیت زمانی برای بررسی تعیین کرده و از این لحاظ از سرعت بیشتری نسبت به نظام حل و فصل اختلافات گات برخوردار است. در این نظام که جنبه خودکار دارد احتمال کارشکنی و تأخیر کمتر است. همچنین، یک نهاد برای فرجام خواهی و بررسی نظرات هیأت حل و فصل اختلافات نیز در سازمان تجارت وجود دارد.[۲]

بخش هفتم: اهداف و اصول سازمان تجارت جهانی

پس از بررسی تاریخچه شکل گیری سازمان تجارت جهانی، در این مبحث اهداف و اصول تأسیس این سازمان مورد بحث و بررسی قرار خواهند گرفت.

بند اول: اهداف و وظایف سازمان تجارت جهانی

در مقدمهٔ موافقت نامه تأسیس سازمان، اهداف اساسی گات تأیید گردیده است. ضمن اینکه در سازمان جدید، نه تنها این اهداف بخش های کالایی بلکه علاوه بر آن، بخش خدمات را نیز شامل خواهد شد و ضمناً اهداف دیگری برای آن به شرح زیر در نظر گرفته شده است:[۳]

الف- ضرورت دستیابی به «توسعه پایدار»[۴] با توجه به بهره برداری بهینه از منابع جهان و لزوم حفظ محیط زیست به نحوی که با سطوح مختلف توسعهٔ اقتصادی سازگاری داشته باشد؛

---

[۱]- خطیبی طباطبایی، سید محمد علی، (۱۳۸۹)، «نفت و سازمان تجارت جهانی»، چاپ اول، تهران، انتشارات حقوقی دادگستر، ص ۷۸.

[۲]- همان، ص ۹۱.

[۳]- فرهمند، مرتضی و همتی، فرشاد، (۱۳۹۱)، «اساسنامه سازمان تجارت جهانی و شناخت نهاد حل اختلاف در آن»، مجله پژوهش های حقوقی و بازرگانی، سال دهم، شماره ۱۵، ص ۱۰۲.

[4]- Sustainable Development.

www.SID.ir

Archive of SID

ب- تأکید بر لزوم اتخاذ تدابیری درجهت افزایش سهم کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته از رشد بین المللی.

این سازمان طبق ماده (۳) موافقت نامه تأسیس خود، پنج وظیفه عمده را نیز عهده دار خواهد بود:

۱- مدیریت و تسهیل عملیات اجرایی و توسعه اهداف موافقت نامهٔ سازمان تجارت جهانی سازمان هم چنین چارچوب لازم را برای اجرای مدیریت موافقت نامه های چند جانبه فراهم خواهد کرد.

۲- فراهم کردن امکان گردهمایی اعضاء برای مذاکره و مشورت درباره روابط چند جانبهٔ تجاری.

۳- اجرای تفاهم ها و مقررات مربوط به روش های حل اختلاف.

۴- فراهم آوردن مکانیسم بررسی و تجدید نظر در سیاست های تجاری.

۵- همکاری با صندوق بین المللی پول، بانک بین المللی ترمیم و توسعه و سازمان های وابسته به آن.

بند دوم: اصول سازمان تجارت جهانی

در موافقت نامه تأسیس سازمان جهانی تجارت که در سال ۱۹۹۵ میلادی به تصویب اعضاء وقت گات رسید، در مورد اصول سازمان ذکری به میان آورده نشد. این به معنای آن است که در این مورد باید از قواعد عام و بنیادی مقررات گات ۱۹۴۷ پیروی نمود.[۱] طبق موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت اصول کلی گات که در دور اروگوئه به عنوان اصول سازمان جهانی تجارت نیز شناخته و مورد قبول اعضاء نیز قرار گرفت به ترتیب و قرار ذیل می باشند:

[۶۳]- ماده (۱۶) موافقت نامه تأسیس سازمان جهانی تجارت، به صراحت تمام تصمیمات، رویه ها و عملکردهای عرفی میان اعضاء و عدم ذکر قاعده یا مقرره ای در متن موافقت نامه تأسیس سازمان را به مقررات عام گات ۱۹۴۷ ارجاع می دهد.

www.SID.ir

Archive of SID

۱- اصل عدم تبعیض که خود به دو قسمت دول کامله الوداد و رفتار ملی تقسیم می‌شود. ۲- اصل آزادسازی تجارت. ۳- اصل کاهش تعرفه‌های گمرکی. ۴- اصل شفافیت بخشیدن به مقررات تجاری. ۵- اصل تجارت عادلانه یا منصفانه. ۶- اصل حفظ رفتار ویژه با کشورهایی که کمترین درجه توسعه یافتگی را دارند. در ذیل، هر یک از این اصول به اختصار تشریح خواهند شد:

الف: اصل عدم تبعیض

اصل عدم تبعیض که خود به دو قسمت دول کامله الوداد و رفتار ملی تقسیم می‌شود.

۱- شرط دولت کامله الوداد

قید دولت کامله الوداد در بسیاری از معاهدات بین المللی و پیمان های بازرگانی مشاهده می شود.[۱] این قید غالباً به شکل شرط در معاهدات درج می گردد. وجود این شرط در معاهده باعث می‌شود تا هر معاهده‌ای که یکی از آن دولت‌ها با دولت ثالثی منعقد کرده و در آن حقوق و امتیازاتی را به کشور دیگری ارزانی دارد، موجب بهره‌مندی کشور طرف قرارداد اول از همان امتیازات نیز بشود. این امتیازات به طور خودکار منتقل شده و نیاز به تصویب موافقت نامه جدید یا تشریفات دیگری ندارد.[۲]

۲- شرط رفتار ملی

شرط رفتار ملی بدین معنی است که پس از عبور از مرز و پرداخت حقوق و عوارض مربوطه تبعیضی بین کالا و عرضه‌کننده کالای خارجی با کالا و عرضه کننده کالای داخلی صورت نگیرد. ماده (۱) موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت ۱۹۹۴ و ماده (۲) موافقت نامه عمومی راجع به تجارت خدمات، هر دو به صراحت رفتارهای تبعیض‌آمیز را منع کرده‌اند. طبق این مواد کالا و خدمات وارداتی به کشورهای عضو باید مشمول مقرراتی مشابه و یکسان با همهٔ اعضاء که همان شرط دول کامله الوداد می‌باشد است. طبق ماده (۳) موافقت نامه عمومی

---

[۶۶]- آلبر ،کلییار، (۱۳۶۸)، نهادهای روابط بین‌الملل، ترجمه هدایت‌الله فلسفی، چاپ اول، تهران، نشر نو، ص ۱۵۲.

[۶۷]- آیگناتس، زایدل- هوهن، فلد، (۱۳۸۴)، «حقوق بین‌الملل اقتصادی»، ترجمه قاسم زمانی، چاپ چاپ سوم، تهران، نشر مؤسسه مطالعات و پژوهش های حقوقی شهر دانش، ص ۶۲.

www.SID.ir

Archive of SID

تعرفه و تجارت رفتار تبعیض‌آمیز نسبت به کالاهای وارداتی در مقابل کالاهای داخلی ممنوع است. طبق این ماده کشورهای عضو از اتخاذ آن دسته از سیاست های داخلی که به اعطای امتیازات و مساعدت‌ها نسبت به کالاهای مشابه وارداتی منجر شود منع شده‌اند. مثلاً نمی‌توانند بر تولیدات داخلی مشابه کالاهای وارداتی مالیات کمتری وضع نمایند.

ب: اصل آزادی تجاری

طبق ماده (۱۱) گات ۱۹۹۴ هیچ یک از اعضاء حق ندارند جز تعرفه‌های گمرکی و مالیات‌ها، محدودیت‌های دیگری را در واردات و یا صادرات کالاها به وجود آورند. این محدودیت‌ها شامل کلیه محدودیت ها از قبیل سهمیه بندی واردات و صادرات و الزام به اخذ مجوز و سیاست های نرخ ارز و غیره می‌گردد. اصل آزاد سازی تجاری از طریق رفع تدریجی موانع غیرتعرفه‌ای[۱] و تبدیل آن به تعرفه‌ها، تثبیت سقف تعرفه‌ها و تعهد به کاهش تدریجی سطح تعرفه‌ها صورت می‌گیرد.[۲]

پ: اصل کاهش تعرفه های گمرکی

هر کشور عضو سازمان تجارت جهانی می‌شود علاوه بر الحاق به موافقت‌نامه‌های چند جانبه سازمان وارد مذاکرات دو یا چند جانبه با دیگر اعضا می‌گردد و تعرفه‌های خود را کاهش می‌دهد. حداکثر میزان تعرفه در جدول تعرفه‌های کشور وارد می‌شود و حق ندارد بیش از آن تعرفه‌ای اخذ نماید. کشورها متعهد می‌گردند بتدریج تعرفه‌ها را کاهش دهند. این اصل در طول پنجاه سال عمر گات و سازمان تجارت جهانی به نتایج مطلوبی رسیده و سطح تعرفه‌های گمرکی بتدریج کاهش یافته‌اند.[۳]

ت: اصل شفافیت بخشیدن به مقررات تجاری

طبق ماده (۱۰) موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت ۱۹۹۴ کلیه قوانین و مقررات و تصمیمات قضایی و دستورالعمل‌های اداری که به وسیله هر یک از کشورها برقرار شده است و

---

[72]- Non-Tariff Measures (ntms).

[2]- https://fa.wikipedia.org/wiki/تجارت_آزاد

[۷۵]- به نقل از بیدآبادی، بیژن، (۱۳۸۹)، سازمان جهانی تجارت و الحاق ایران، چاپ اول، تهران، نشر دانشگاه امام صادق (ع)، ص ۲۷

www.SID.ir

Archive of SID

به نحوی در فروش، توزیع و حمل و نقل و بیمه و انبارداری و مونتاژ کالاها تأثیر داشته باشد باید شفاف شود. در مقررات ماده (۳) موافقت نامه عمومی این امر راجع به تجارت خدمات نیز الزامی شده است.

ث: اصل تجارت عادلانه یا منصفانه

این اصل برای ایجاد زمینه‌ای برای رقابت کارآ با حذف موانع مختل‌کننده تجارت همچون یارانه‌های غیرمجاز، فروش زیر قیمت کالا و موارد آسیب‌زننده به تولید و تجارت کشورهاست. ارائه راه‌حل ها در مقابل تجارت غیر عادلانه نیز از طریق ابزارهای دفاعی همچون وضع عوارض جبرانی یا اقدام ضد قیمت شکنی (ضد دامپینگ) یا اعمال حفاظت‌ها صورت می گیرد.[۱]

ج: اصل حفظ رفتار ویژه با کشورهای در حال توسعه

این اصل برای همیاری با کشورهای در حال توسعه در تحمیل تغییرات کمتر و انجام اصلاحات در مدتی طولانی‌تر، و بصورتی یک طرفه مطرح شده است.[۲]

بند سوم: ساختار سازمان تجارت جهانی

ماده (۴) موافقت نامه تأسیس سازمان جهانی تجارت، ساختار (ارکان) تشکیل دهنده سازمان مذکور را چنین بیان کرده است: الف – کنفرانس وزیران؛ ب – شورای عمومی؛ پ – شورا های بخشی، به عنوان شوراهای زیر مجموعه شورای عمومی؛ ت – کمیته ها؛ ث – دبیرخانه.

الف: کنفرانس وزیران

کنفرانس وزیران بالاترین رکن سازمان جهانی تجارت و متشکّل از وزیران ذیربط کلیه کشورهای عضو است. کنفرانس وزیران معمولاً از وزیران بازرگانی یا وزیرانی که مسئولیت امور تجارت خارجی در کشورهای عضو سازمان جهانی تجارت را برعهده دارند تشکیل شده و دست کم هر دو سال یکبار برگزار می شود. در نشست کنفرانس وزیران دستور کار تهیه

[۱]- http://isihome.ir/content/19--world-trade-organization

[۲]- http://vista.ir/article/۲۲۴۷۵۶/سازمان-تجارت-جهانی-(WTO)-چیست؟

www.SID.ir

Archive of SID

شده توسط شورای عمومی مورد بررسی قرار می گیرد و در خصوص تمامی مسائل مربوط به امور سازمان جهانی تجارت در چارچوب موافقت نامه های تجاری چند جانبه تصمیم گیری می شود.[1]

ب: شورای عمومی

شورای عمومی پس از کنفرانس وزیران مهم ترین رکن سازمان جهانی تجارت محسوب می شود عهده دار امور جاری و روزمره سازمان است. طبق موافقت نامه تأسیس سازمان جهانی تجارت این شورا که متشکّل از تمامی اعضای سازمان جهانی تجارت است وظایف خود را در به شکل هیأت های حل و فصل اختلافات میان اعضاء و یا به شکل هیأت های بررسی سیاست های تجاری سازمان جهانی تجارت انجام می دهد. شورای عمومی در فاصله بین اجلاس های کنفرانس وزیران به نمایندگی از سوی کنفرانس تمامی امور مربوط به سازمان جهانی تجارت را انجام می دهد. این شورا چه در شکل هیأت حل و فصل اختلاف که برای نظارت بر رویه های حل و فصل اختلاف اعضاء تشکیل جلسه می دهد و چه در شکل هیأت بررسی سیاست تجاری که برای تجزیه و تحلیل سیاست تجاری اعضاء تشکیل جلسه می دهد گزارشات خود را به کنفرانس وزیران ارائه می کند. ضمن اینکه هدایت هیأت های حل و فصل اختلافات و بررسی خط و مشی تجاری نیز با شورای عمومی خواهد بود.[2]

پ: شوراهای بخشی

رُکن بعدی سازمان جهانی تجارت شوراهای بخشی[3] است که هر یک مسئولیت اداره بخش وسیعی از مسائل تجاری را بر عهده دارد و به شورای عمومی گزارش می دهد. تعداد این شوراها سه مورد است که عبارتند از:

---

[1]- Ibid.

[2]- بند های (۳) و (۴) ماده (۴) موافقت نامه تأسیس سازمان جهانی تجارت.

[۹۴]- گروه نویسندگان (۱۳۸۵)، «سازمان جهانی تجارت: ساختار، قواعد و موافقت نامه‌ها»، چاپ اول، تهران، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، ص ۳۲.

www.SID.ir

Archive of SID

الف: شـورای تجـارت کـالاها؛ ب: شورای تجـارت خدمـات؛ پ: شورای جنبه های تجاری مرتبط با مالکیت فکری. به طوری که از نام این شوراها بر می آید هر یک از آن ها مسئول اجرای موافقت نامه های سازمان جهانی تجارت در قلمروهای تجاری مربوط است. این شوراها متشکل از تمامی اعضای سازمان است. همچنین سه شورای بخشی دارای نهادهای وابسته هستند. اگر چه حیطه کاری این نهادها محدودتر است، امّا آن ها همچون شوراهای یاد شده متشکل از تمامی اعضای سازمان جهانی تجارت بوده و گزارش کار خود را به شورای عمومی ارائه می کنند.

ت: کمیته ها

هر یک از شورا های سطوح عالی دارای کمیته های وابسته به خود هستند که از نظر سلسله مراتب سازمانی در مرحله بعد از این شوراها قرار می گیرند. این کمیته ها که متشکّل از تمامی اعضای سازمان جهانی تجارت هستند به شوراهای مربوطه گزارش می دهند. تعداد این نوع کمیته ها در زیر مجموعه شورای تجارت کالاها ۱۶ مورد است که در زمینه های تخصصی فعالیت می‌کنند.[۱] همچنین شورای تجارت خدمات نیز ۴ کمیته وابسته به خود دارد. در سطح شورای عمومی نیز هیأت حل و فصل اختلاف دو نهاد فرعی وابسته دارد که عبارت است از: هیأت های حل و فصل اختلاف و هیأت استیناف.

مهم ترین کمیته‌های تخصصی سازمان جهانی تجارت عبارتند از:[۲] الف: کمیته تجارت و توسعه؛ ب: کمیته محدودیت‌های تراز پرداخت؛ پ: کمیته بودجه، مالی و تشکیلاتی.

ث: دبیرخانه

دبیرخانه سازمان جهانی تجارت که مقرّ آن در شهر ژنو سوئیس است مسئول اداره امور اداری است. عمده فعالیت دبیرخانه مربوط به مذاکرات الحاق اعضای جدید و ارائه مشورت های لازم به کشورهای متقاضی عضویت در سازمان می باشد. در رأس دبیرخانه مدیر کل قرار

---

[۹۸]- بزرگی، وحید، (۱۳۸۶)، «درآمدی بر سازمان جهانی تجارت در الحاق ایران»، چاپ اوّل، تهران، نشر قومس، ص ۶۷.

[2]- https://www.wto.org

www.SID.ir

Archive of SID

دارد که توسط شورای عمومی انتخاب می شود. مدیر کل با همکاری پنج معاون خود امور دبیرخانه و بخش های مختلف آن را اداره می کند.[1] (در بند ۲ ماده ۶ موافقت نامه تأسیس سازمان جهانی تجارت، آمده است که نصب و تعیین مدیر کل سازمان و همچنین شرح وظایف و اختیارات وی با کنفرانس وزیران است.

بخش هشتم: حل و فصل اختلافات (داوری) در سازمان جهانی تجارت

به نظر اکثر کارشناسان، ارزشمندترین دستاورد دور اروگوئه (دوری که منجر به تأسیس سازمان جهانی تجارت گردید)، موافقت نامه حل و فصل اختلافات (DSU) بوده که موجب استقرار یک نظام کارآمد حل و فصل اختلافات در چارچوب سازمان جهانی تجارت شده است.[2] با اینکه بند (۱۶) موافقت نامه مراکش اعلام می دارد که تصمیمات، رویه و عرف گات ۱۹۴۷ راهنمای سازمان جهانی تجارت خواهد بود، امّا نباید فراموش کرد که نظام حل و فصل اختلاف سازمان تفاوت های بارزی با نظام مشابه در گات دارد که آن را می توان مشتمل بر مواردی دانست که در ذیل بر خواهیم شمرد، در حالی که نظام حل و فصل اختلافات سازمان جهانی تجارت یک نظام واحد بوده وخودکار می باشد. این نظام در گات از کارآیی لازم برخوردار نبوده ولی مهم تر از ان، پیش بینی نهادِ «تجدیدنظر» در نظام حل و فصل اختلافات سازمان می باشد و در عین حال، در نظر گرفتن مکانیزم های نظارتی بر اجرای آراء و پیش

---

[1] ۱۰۳- گروه نویسندگان (۱۳۸۵)، «سازمان جهانی تجارت: ساختار؛ قواعد و موافقت نامه ها»، چاپ اول، تهران، نشر شرکت چاپ و نشر بازرگانی، ص۳۳.

[2] - نظام حل و فصل اختلاف سازمان تجارت جهانی در نتیجه مذاکرات موسوم به دور اروگوئه بین سال های ۱۹۸۶ تا ۱۹۹۴ برگزار و منجر به استقرار سازمان تجارت جهانی گردید. مهم ترین اهداف تشکیل این سازمان ایجاد ساز و کاری مؤثر برای حل و فصل دوستانه اختلافات، کاهش دامنه اقدامات یکجانبه و استفاده از سیستم چند جانبه حل و فصل اختلافات می باشد. در واقع، یکی از نقایص گات (موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت) ۱۹۴۷ عدم وجود یک روش منسجم حل و فصل اختلاف به صورت قضایی بوده است. این نقص در مذاکرات دور اروگوئه رفع شد و نظامی مؤثر و فراگیر برای حل و فصل اختلافات ایجاد شد.

- بنگرید به: مؤسسه خانه حقوق آریا، (۱۳۹۲/۱۲/۲۱)، اثربخشی نظام حل و فصل اختلاف در سازمان تجارت جهانی، قسمت اول، مندرج در تارنمای فضای مجازی مؤسسه مزبور به آدرس ذیل:

- http://www.aria-law.com/Data-View.aspx?lang=fa&id=7724

www.SID.ir

Archive of SID

بینی نوعی چارچوب زمانی مشخص در فرآیند تصمیم گیری و اجرای احکام می باشد که اهمیت خاص خود را دارا می باشد.[1]

بند اول: طرح بحث

از نتایج مهم مذاکرات دور اروگوئه، تفاهم نامه راجع به قواعد و رویه های حاکم بر حل و فصل اختلافات می باشد. موافقت نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی به طور برجسته ای موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت را بَسط و بهبود بخشید. کشورهایی که به عضویت سازمان تجارت جهانی در می آیند، باید تمام دعاوی مربوط به تجارت و جنبه های تجاری حقوق مالکیت فکری خود را در قالب این سازمان حل و فصل کنند. این تفاهم نامه که قواعد حل و فصل دعاوی را مشخص کرده است، در ۲۷ ماده تنظیم گردیده است. بر عکس، در گات ۱۹۴۷ موارد حل و فصل اختلافات فقط در دو ماده (۲۲) و (۲۳) گنجانده شده بود.[2] به موجب تفاهم نامه سازمان تجارت جهانی، یک رکن حل و فصل اختلاف ایجاد گردید که مسئولیت اصلی اش اجرای قواعد و رویه های قابل اعمال بر اختلافاتی است که طبق هر یک از اسناد حقوقی سازمان تجارت جهانی بروز می نماید. بدین ترتیب، رکن حل و فصل اختلاف دارای صلاحیت انحصاری برای تشکیل هیأت رسیدگی، تصویب گزارش های هیأت رسیدگی و رکن تجدیدنظر و نظارت بر اجرای احکام و توصیه ها و تجویز اقدامات تلافی جویانه در صورت عدم اجرای توصیه های هیأت رسیدگی و رکن تجدیدنظر گردید. مبنای اصلی نظم تجاری جهانی حکومت قواعد حقوقی بر روابط تجاری بین المللی است. سازمان تجارت جهانی دو وظیفه عمده بر عهده دارد: قانونگذاری و قضایی. وظیفه قانونگذاری آن به

---

[1]- Narlikar, Amrita, (2005), The world Trade Organization: A Very Short Introduction, New York: Oxford University Press, pp. 85-89.

– به نقل از: شمسایی، محمد، (۱۳۹۰)، «سازمان جهانی تجارت و نظم حقوقی بین المللی»، فصلنامه پژوهش حقوق، (ویژه نامه هفته پژوهش ۹۰)، سال چهاردهم، شماره ۳۷، ص ۵۳.

[2]– بنگرید به: مؤسسه خانه حقوق آریا، (۱۳۹۲/۱۲/۲۱)، «اثربخشی نظام حل و فصل اختلاف در سازمان تجارت جهانی»، قسمت اول، مندرج در تارنمای فضای مجازی مؤسسه مزبور به آدرس ذیل:

- http://www.aria-law.com/Data-View.aspx?lang=fa&id=7724

www.SID.ir

Archive of SID

دلیل اینکه سازمان تجارت جهانی مرجعی است که در آن توافق نامه های تجاری تصویب می شود و وظیفه قضایی آن به وسیله ساختار حل و فصل اختلاف به اجرا در می آید. این امر یکی از ویژگی های اساسی جدید در نظام تجاری چند جانبه معاصر به شمار می رود.[1] همچنین، باید یادآور گردید که روش حل و فصل اختلاف در سازمان جهانی تجارت، ترکیبی از روش های مختلف حل اختلاف است که در مجموع از هر دسته از روش های سیاسی و حقوقی متمایز است.

بند دوم: مراحل رسیدگی به اختلافات در سازمان جهانی تجارت

رسیدگی به حل و فصل اختلافات تجاری در سازمان جهانی تجارت اصولاً بر مبنای یک رویه ثابت و از پیش تعیین شده می باشد که مطابق اسناد اولیه تأسیس سازمان – و تا حدودی بر گرفته از موافقت نامه گات – تعیین شده است. این رویه، شامل موارد متعددی می گردد که در حقیقت، آیین و سیره کلی رسیدگی در حل و فصل (داوری) در دعاوی ارجاعی اعضاء به سازمان مزبور می باشد. در این گفتار، طی شش بند به این موارد خواهیم پرداخت.

الف) مشورت

در صورتی که بین دو دولت اختلافی پیش آید اولین مرحله رسیدگی به این صورت است که طرفین به صورت خارج از تشریفات و مقررات با یکدیگر به گفتگو بنشینند که به آن اطلاعیه گفته می شود.این اطلاعیه عملا می تواند منتهی به گفتگوی رسمی دو دولت شود و اگر به توافقی برسند نتایج به سازمان اعلام می شود. در ماده (۴) بندهای یک و دو به اصل مشورت به عنوان اولین اقدام در جهت رفع اختلافات اشاره شده و اعضاء را متعهد به انجام آن دانسته است.

درخواست مشورت کتبی بوده و حتماً دلایل درخواست و توضیحات مبنای حقوقی شکایت در آن باید قید شود طرف متعاهد باید ظرف ۱۰ روز پاسخ داده و ظرف ۳۰ روز با حُسن نیّت وارد مشورت شود این مشورت در طی ۶۰ روز که برای ۶۰ روز دیگر نیز قابل تمدید است

[1] – همان.

www.SID.ir

Archive of SID

صورت می گیرد.مشورت محرمانه بوده و به اطلاع رکن حل اختلاف سایر کشورها و کمیته های مربوط می رسد. متعاهدین باید تمام تلاش خود را برای رسیدن به نتیجه انجام دهند ولی اگر به نتیجه نرسند و یا طرف متعاهد وارد مشورت نشود در هر مرحله بعد از عضو شاکی می تواند درخواست تشکیل هیئت رسیدگی را بنماید.[1]

ب) رویه های اختیاری

در زمان مشورت رویه های اختیاری دیگری نیز که رویه هایی اصولا دیپلماتیک هستند وجود دارند که عبارتند از مساعی جمیله – سازش و میانجیگری که عمدتاً با مشارکت مدیر کل صورت می گیرد باید توجه نمود که این سه روش بر خلاف مشورت الزامی نبوده و تنها با توافق طرفین صورت می گیرد بکارگیری سه روش فوق الذکر نه تنها قبل از تشکیل هیأت رسیدگی امکان پذیر باشد، بلکه در طول کار هیأت نیز انجام آن میسّر بوده و این نشان دهنده تمایل قانونگذار به حل و فصل اختلافات براساس توافق طرفین و از طریق داوری می باشد تا بر اساس تصمیمات و نظرات یک مرجع رسمی و حقوقی.[2] در مورد موضوعاتی که دو طرف به وضح مشخص کرده اند، داوری سریع می تواند حل اختلاف را تسریع کند.

بند سوم: تشکیل هیأت های رسیدگی

درخواست تشکیل هیأت رسیدگی پس از عدم موفقیت راه های قبل به رکن حل اختلاف داده می شود و این رکن در اولین جلسه پس از اینکه درخواست در دستور کار قرار گرفت تشکیل یا عدم تشکیل هیأت را تصویب می کند. درخواست باید کتبی باشد. اعضای هیأت رسیدگی که سه نفر هستند و قبلاً پنج نفر بودند از سوی دبیرخانه به طرفین معرفی می شوند. این اعضا از میان افراد دولتی یا غیر دولتی که قبلاً در هیأت های نمایندگی کار کرده و یا نماینده دولت ها در گات شورا یا کمیته و غیره می باشند.و در عین حال حقوق یا سیاست یا

---

[1]- پورسید، بهزاد، (۱۳۷۵)، «مروری اجمالی بر مکانیسم حل و فصل اختلاف در سازمان تجارت جهانی»، مجموعه مقالات همایش بررسی جنبه های حقوقی سازمان تجارت جهانی، چاپ اول، تهران، نشر مؤسسه مطالعات بازرگانی، ص ۳۱.

[2]- ساعد، نادر، (بی تا)، «مرجع حل و فصل اختلاف سازمان تجارت جهانی»، پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد، رشته حقوق خصوصی، دانشکده حقوق دانشگاه تهران، ص ۶۴.

www.SID.ir

Archive of SID

تجاری یک عضو خدمت کرده باشند انتخاب می گردند. در مورد کشورهای در حال توسعه در صورت درخواست دولت مذکور یکی از اعضای هیأت باید از کشور در حال توسعه باشد.

بند چهارم: استیناف

یکی از ابداعات جدید نظام حاکم بر سازمان جهانی تجارت در رسیدگی به اختلاف بین دولت ها، قبول تجدیدنظر خواهی نسبت به نظرات هیأت رسیدگی بدوی می باشد. در نظام قبلی گات این امر از طریق رسمی امکان پذیر نبود لیکن به موجب بند (۴) از ماده (۱۶) تفاهم نامه جدید چنانچه یکی از طرفین درخواست تجدید نظر نمایند.[۱] رکن حل اختلاف نباید آرای هیأت رسیدگی را تا زمانی که مرجع تجدیدنظر نهایی خود را اعلام نکرده است بررسی کند. بر همین اساس، رکن حل اختلاف این مرجع را تشکیل می دهد و اعضای آن مرکّب از ۷ نفر افراد غیر دولتی می باشد که صلاحیتشان مورد تأیید بوده و مهارت های محرزی در حقوق

---

[۱]- طبق مقررات تفاهم نامه حل و فصل اختلافات، تنها طرف‌های اختلاف و نه طرف‌های ثالث می‌توانند درباره گزارش هیأت رسیدگی تقاضای استیناف کنند. رکن استینافی یکی از ارکان دائم سازمان تجارت جهانی است که مرکب از ۷ نفر از بین افرادی است که دولتی نبوده و صلاحیت‌شان بارز و مهارت‌های محرزی در حقوق و تجارت و همچنین در زمینه موضوع اختلاف داشته باشند. رکن استینافی باید ظرف ۶۰ روز یا در صورت تمدید ظرف ۹۰ روز گزارش خود را آماده کند. موضوع استیناف فقط محدود به موضوعات حقوقی مطروح در گزارش و تفاسیر حقوقی ارائه شده توسط هیات رسیدگی است. جریان رسیدگی استینافی نیز محرمانه است. گزارش رکن استینافی مورد تصویب رکن حل و فصل اختلافات قرار گرفته و طرف‌های اختلاف باید آن را بدون قید و شرط قبول کنند، مگر اینکه رکن حل و فصل اختلافات ظرف ۳۰ روز پس از توزیع آن میان اعضاء اجماعاً تصمیم به تصویب نشدن گزارش رکن استینافی بگیرد. طبق قواعد تفاهم نامه حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی، داوری سریع در چارچوب این سازمان هم روش دیگری برای حل اختلاف است که می‌تواند حل برخی اختلافات مربوط به موضوعاتی را که هر دو طرف به وضوح مشخص ساخته‌اند، تسهیل کند. توسّل به داوری معمولاً منوط به توافق طرف‌های اختلاف است که در صورت توافق، قبل از شروع عملی جریان کار به اطلاع همه اعضاء می‌رسد. طرف‌های رسیدگی توافق می کنند که از رای داوری تبعیت کنند و آرای داوری به رکن حل و فصل اختلافات و شورا یا کمیته موافقت نامه مربوط اطلاع داده می‌شود که در آنجا هر عضوی می‌تواند هر نظری را در ارتباط با آن مطرح کند. بنگرید به: امیر هوشنگ فتحی زاده، (۱۳۹۶/۰۲/۰۴)، راهکار حل و فصل اختلافات در سازمان تجارت جهانی، وبگاه گسترش صنعت، به آدرس فضای مجازی ذیل:

http://www.sanatnewspaper.com/macro-industry/last-page/-۱۶۰۹-راهکار-حل-و-فصل-اختلافات-در-سازمان-تجارت-جهانی.html

www.SID.ir

Archive of SID

تجارت بین الملل و در زمینه موضوع اختلاف داشته باشند. درخواست استیناف فقط توسط طرف های اختلاف به عمل می آید و دولت های ثالث نمی توانند بر آن وارد شوند.

بند پنجم: غرامت و تعلیق امتیاز

در صورت عدم اجرا آرا در ظرف زمان معقول یا توافق شده دولت خواهان می تواند درخواست غرامت و یا تعلیق امتیازات را نماید که با رعایت شرایطی امکان پذیر خواهد بود که در این صورت طرفین برای تعیین غرامت قابل قبول وارد مذاکره می شوند و چنانچه به نتیجه قابل قبولی نرسند خواهان می تواند از مرجع حل اختلاف تقاضای تعلیق امتیاز نسبت به دولت خوانده را نماید. لازم به ذکر است که تعلیق امتیاز به عنوان یک اقدام موقت به کار برده می شود و از طرفین خواسته شده است تا اثرات احتمالی این تعلیق امتیاز را بر تجارت کالای مورد بحث و نیز تأثیر آن بر کل اقتصاد و تجارت دول یا دولت طرف اختلاف در نظر داشته باشند.[1]

بند ششم: توسّل به اقدامات متقابل

در نظام گات ۱۹۹۴ و همچنین سازمان تجارت جهانی اصل بر آن است که اختلاف به نحوی حل و فصل شود که طرفین به وضعیت قبل از بروز اختلاف بر گردند. بنابراین، کوشش در جهت برقراری مجدد روابط تجاری است و به هیچ وجه هدف جبران خسارت نیست و این نشان دهنده تلاش نظام حل و فصل اختلافات در امر تجارت است و می توان گفت در واقع اقدامات متقابل آخرین حربه ای است که مورد استفاده قرار گرفت تا دولت خاطی تن به اجرای توصیه ها و احکام دهد. به این ترتیب، اقدام متقابل در صورت نقض یک معاهده طبق کنوانسیون وین مشروط و محدود شده است در حالی که در چارچوب گات و سازمان تجارت جهانی این گونه اقدامات تنها پس از طی مراحل حل و فصل مسالمت آمیز اختلاف ممکن است و در گات ۱۹۴۷ در مرحله آخر با تصویب شورای گات عملی می شود واضح است که بخصوص در امر تجارت اهمیت استمرار روابط تجاری دلیل وجود چنین محدودیتی بر اقدام متقابل است. با این وصف ملاحظه می شود که نظام حل و فصل اختلافات سازمان تجارت

[1]- Ibid.

www.SID.ir

Archive of SID

جهانی در این زمینه خاص یک گام جلوتر از حقوق بین الملل عمومی حرکت می کند چرا که در طول چند سال گذشته در کمیسیون حقوق بین الملل نیز این بحث مطرح بود. به این ترتیب با اینکه این بحث در چارچوب کمیسیون حقوق بین الملل هنوز به نتیجه نرسیده است، می بینیم که حقوق سازمان تجارت جهانی در این زمینه جلوتر است از حقوق بین الملل و توسّل به اقدام متقابل را به نوعی (قاعده مند کرده) است

بخش نهم: اصول حاکم بر نظام حل و فصل اختلافات در سازمان جهانی تجارت

با دقت در مقرراتی که در چارچوب نظام حقوقی سازمان تجارت جهانی جهت حل و فصل اختلافات میان اعضاء پیش بینی شده است، می توان برخی اصول حاکم بر شیوهٔ حل و فصل اختلافات میان اعضای این سازمان را شناسائی کرد که عبارتند از: انصاف، سرعت، مؤثر بودن، پذیرفتن متقابل. در واقع، اعضای سازمان تجارت جهانی به منظور حل و فصل اختلافات فیمابین توافق کرده اند که اگر به این نتیجه رسیدند که اعضاء از قوانین تجاری سرپیچی می کنند؛ به جای اینکه به طور یک جانبه دست به عمل زنند، از سیستم چندجانبه برای حل و فصل اختلافات بهره گیرند که این امر به معنی تبعیت از رویه های توافق شده و نیز احترام به قضاوت هاست. معمولاً اختلاف زمانی به وجود می آید که یک کشور تدابیر تجاری خاصی را تصویب می کند و یا کارهایی انجام می دهد که از نظر دیگر اعضای سازمان تجارت جهانی نوعی نقض موافقت نامه ها محسوب می شود. در همین حال، گروه دیگری از کشورها این گونه اعلام می کنند که آنها از این تدابیر تصویب شده و یا از کارهای انجام شده توسط این کشور بهره مند می شوند و از منافع حاصله استفاده می کنند.[1]

دستاوردها و نتیجه گیری

گستردگی روزافزون و پیچیدگی روابط تجاری میان کشورها و افزایش احتمال بروز اختلاف میان کشورها باعث شد سازمان جهانی تجارت به منظور جلوگیری از بروز اختلافات

[1] - پیلتن، فرزاد، (۱۳۹۱)، رژیم حل و فصل اختلافات در سازمان جهانی تجارت، مجله دانشنامه حقوق و سیاست، شماره ۱۷، ص ۳۹.

www.SID.ir

Archive of SID

تجاری گذشته و حل و فصل این اختلافات، دست به نوآوری زده و مکانیزم نسبتاً دقیقی را جهت رسیدگی و حل و فصل اختلافات میان اعضاء تعبیه نماید. در واقع، ایجاد ساز و کاری چند جانبه و قدرتمند برای حل و فصل اختلافات که برخی ضعف های قبلی «گات» را برطرف کند، یکی از جدیدترین اهداف مذاکرات دور اروگوئه بود. نظام حل اختلافات گات، در دو ماده (۲۲) و (۲۳) این موافقت نامه، در نظر گرفته شده بود که بعدها در طول ادوار مذاکرات گات به طور نه چندان رضایت بخشی مورد اصلاح قرار گرفت. نظام حل و فصل اختلافات در دستور کار دور اروگوئه نیز قرار گرفته بود که به امضای اسناد متعددی در این مورد، به ویژه تفاهم نامه سازمان جهانی تجارت راجع به تشریفات و قواعد حاکم بر حل و فصل اختلافات منجر گردید که در زمره ضمائم موافقت نامه تأسیس سازمان جهانی تجارت در سال ۱۹۹۴ به تصویب رسید؛ البته مواد (۲۲) و (۲۳) گات ۱۹۴۷ هم بدون هیچ تغییری به عنوان مبین قواعد کلی حل و فصل اختلافات در گات ۱۹۹۴ تکرار شد. هدف این تفاهم نامه پیش بینی نظامی کارآمد، قابل اعتماد و مبتنی بر قواعد، به منظور حل اختلافات ناشی از اجرای موافقت نامه تأسیس سازمان جهانی تجارت در چارچوبی چندجانبه و در جهت حفظ حقوق و تعهدات اعضاء است و به طور کلی یکی از ویژگی های این نظام ماهیت دوگانه آن است که بر اساس آن در حل اختلافات از هر یک از روش های حقوقی و غیر حقوقی (نظیر مشورت) حل و فصل اختلاف استفاده می شود. طبق تفاهم نامه قواعد و رویه‌های حاکم بر حل و فصل اختلافات؛ یک عضو سازمان تجارت جهانی ممکن است با عضو دیگر درباره اقدامات مؤثر بر عملکرد هر یک از موافقت نامه‌های زیرپوشش که در قلمروی عضو نخست اتخاذ شده تقاضای مشورت کند. اگر عضوی از عضو دیگر چنین درخواستی به عمل آورد آن عضو باید تا ۳۰ روز وارد چنین مشورتی شود. اگر طرفین، اختلاف خود را در ۶۰ روز حل و فصل نکردند، عضو شاکی می‌تواند تقاضای رسیدگی در هیأت رسیدگی را قبل از ۶۰ روز نیز مطرح کند به شرطی که عضو خوانده از حضور در جلسه مشورت امتناع کند یا طرفین دعوی به نتیجه برسند که مشورت بی‌نتیجه خواهد بود. طبق ماده (۲) این تفاهم نامه، رکن حل و فصل اختلافات مسئول اجرای قواعد و رویه‌های حل اختلاف است. این رکن اختیار دارد هیات‌های

www.SID.ir

Archive of SID

رسیدگی را تشکیل دهد، گزارش‌های هیأت رسیدگی و رکن استینافی را تصویب کند، بر اجرای احکام و توصیه‌ها نظارت کند و اجازه دهد امتیازات و دیگر تعهدات به موجب موافقت نامه‌های زیر پوشش تعلیق شوند. رویه حل اختلاف سازمان تجارت جهانی هم به طور کلی با درخواست یک یا چند دولت عضو برای مشورت درباره مورد ادعا با خوانده (خواندگان) آغاز می‌شود. در مجموع می توان گفت سیستم حل و فصل اختلافات در سازمان جهانی تجارت که نسبت به روش های قبلی و به ویژه در گات، کامل تر می باشد، در قالب اجزاء نظام حقوقی یعنی بسیاری از موافقت نامه های این سازمان، پیش بینی شده است و با توجه به رعایت برخی اصول نظیر مشورت، انصاف، سرعت، مؤثربودن و پذیرش متقابل و پیش بینی نحوهٔ استیناف خواهی و چگونگی اجرای احکام صادره توسط رکن حل اختلاف و همچنین شیوه های جبران خسارت از یک سو و توجه به وضعیت خاص کشورهای در حال توسعه از سوی دیگر و به علاوه ایجاد رابطه ای مناسب با ترتیبات منطقه ای، شرایط بسیار مناسبی را جهت حل و فصل درونی اختلافات میان این اعضاء پیش بینی نموده است که با توجه به تعداد اعضاء، سطح و گستردگی و پیچیدگی روابط میان اعضاء، در نوع خود متکامل، پیشرفته و کم نظیر می باشد و ارزیابی عملکرد این سیستم نیز از علاقه کشورهای عضو سازمان جهانی تجارت نسبت به استفاده از این نظام و مؤثر و مفید بودن آن حکایت دارد.

www.SID.ir

Archive of SID

منابع و مأخذ

الف: منابع فارسی

۱- کتاب ها

- آلبر ،کلییار، (۱۳۶۸)، نهادهای روابط بین‌الملل، ترجمه هدایت‌الله فلسفی، چاپ اول، تهران، نشر نو.

- آیگناتس، زایدل- هوهن، فلد، (۱۳۸۴)، «حقوق بین‌الملل اقتصادی»، ترجمه قاسم زمانی، چاپ چاپ سوم، تهران، نشر مؤسسه مطالعات و پژوهش های حقوقی شهر دانش.

- بزرگی، وحید، (۱۳۸۶)، «درآمدی بر سازمان جهانی تجارت در الحاق ایران»، چاپ اوّل، تهران، نشر قومس.

- بیدآبادی، بیژن، (۱۳۸۹)، سازمان جهانی تجارت و الحاق ایران، چاپ اول، تهران، نشر دانشگاه امام صادق (ع).

- خطیبی طباطبایی، سید محمد علی، (۱۳۸۹)، «نفت و سازمان تجارت جهانی»، چاپ اول، تهران، انتشارات حقوقی دادگستر.

- گروه نویسندگان (۱۳۸۵)، «سازمان جهانی تجارت: ساختار، قواعد و موافقت نامه‌ها»، چاپ اول، تهران، شرکت چاپ و نشر بازرگانی.

۲- مقالات

- پیلتن، فرزاد، (۱۳۹۱)، رژیم حل و فصل اختلافات در سازمان جهانی تجارت، مجله دانشنامه حقوق و سیاست، شماره ۱۷.

- پورسید، بهزاد، (۱۳۷۵)، «مروری اجمالی بر مکانیسم حل و فصل اختلاف در سازمان تجارت جهانی»، مجموعه مقالات همایش بررسی جنبه های حقوقی سازمان تجارت جهانی، چاپ اول، تهران، نشر مؤسسه مطالعات بازرگانی.

www.SID.ir

Archive of SID

– شمسایی، محمد، (۱۳۹۰)، «سازمان جهانی تجارت و نظم حقوقی بین المللی»، فصلنامه پژوهش حقوق، (ویژه نامه هفته پژوهش ۹۰)، سال چهاردهم، شماره ۳۷.

– کمیجانی، اکبر؛ (۱۳۷۵)، «نگاهی اجمالی به شکل گیری سازمان تجارت جهانی و تحلیلی از جنبه اقتصادی و حقوقی ناشی از الحاق ایران به WTO»، مجله پژوهش ها و سیاست های اقتصادی، شماره ۶.

– فرهمند، مرتضی و همتی، فرشاد، (۱۳۹۱)، «اساسنامه سازمان تجارت جهانی و شناخت نهاد حل اختلاف در آن»، مجله پژوهش های حقوقی و بازرگانی، سال دهم، شماره ۱۵.

– هاشم نژاد، بهزاد، (۱۳۹۴)، «آثار اقتصادی و حقوقی الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی»، فصلنامه پژوهش های بازرگانی، سال هشتم، شماره ۲۵.

۳- پژوهش های دانشگاهی

– ساعد، نادر، (بی تا)، «مرجع حل و فصل اختلاف سازمان تجارت جهانی»، پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد، رشته حقوق خصوصی، دانشکده حقوق دانشگاه تهران.

۴- تارنماهای فضای مجازی

https://www.wto.org-

۸ http://www.tasmimweb.loxblog.com/post/-

https://fa.wikipedia.org/wiki/- موافقت‌نامه_عمومی_تعرفه_و_تجارت

http://vista.ir/article/- ۲۲۴۷۵۶/سازمان-تجارت-جهانی-(WTO-)چیست؟

http://www.seratnews.ir/fa/news/- ۱۰۱۶۰۷/نگاهی-بر-موافقت‌نامه-گات

۵- سایر منابع

– امیر هوشنگ فتحی زاده، (۱۳۹۶/۰۲/۰۴)، راهکار حل و فصل اختلافات در سازمان تجارت جهانی، وبگاه گسترش صنعت، به آدرس فضای مجازی ذیل:

www.SID.ir

Archive of SID

http://www.sanatnewspaper.com/macro-industry/last-page/۱۶۰۹-راهکار-حل-و-فصل-اختلافات-در-سازمان-تجارت-جهانی.html.

– دستگیر رضایی، تارنمای خراسان زمین، مقاله ای با عنوانِ: «افغانستان و سازمان تجارت جهانی (WTO)»، به آدرس فضای مجازی ذیل:

www.SID.ir